

АКТУАЛЬНІ РЕГУЛЯТИВИ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Клавдія Джеджера, кандидат педагогічних наук,
доцент Рівненського державного гуманітарного університету
УДК159.019.4:378-057.875

У статті здійснено характеристику результатів дослідження актуальних регулятивів поведінки студентів у вищих навчальних закладах, висвітлено значення для студентів моральних, правових норм та етикетних приписів.

Ключові слова: регулятив, регулятивна програма, поведінка.

В статье осуществлена характеристика результатов исследования регулятивов поведения студентов в высших учебных заведениях, освещено значение для студентов моральных, правовых норм и этикетных предписаний.

Ключевые слова: регулятив, регулятивная программа, поведение.

The article characteristic the findings regulates of students in the highs educations, elucidated the value to students of moral, legal norms, etiquette rules.

Key words: regulates, regulatory program, behavior.

Культура поведінки особистості є важливою проблемою професійної підготовки в контексті формування представника інтелектуальної еліти, здатного обрати ті способи поведінки, які є відповідними чинним суспільним регулятивам — сукупності вироблених суспільством норм (приписів, законів, традицій) та уявлень про «нормальне» і «ненормальне» у взаємодії людей. Це вимагає забезпечення сформованості особистісних регулятивних програм, котрі функціонують у формі індивідуального досвіду, активізують особистісні регулятивні механізми та зумовлюють нормативну поведінку «за правилами».

Ми поділяємо думку тих учених, які вважають, що об'єктивний регулятивний досвід перетворюється у суб'єктивний завдяки виробленню певного ставлення до зафіксованого в ньому знання (визнання або заперечення) шляхом його обробки з допомогою особистісних когнітивних та емоційних програм (Е. Донченко, Н. Казаринова, В. Куніцина, О. Лук, В. Мясішев, В. Погольша, Б. Паригін, В. Семиченко, Т. Титаренко). Як стверджують Н. Волкова, Б. Паригін, таке емоційно-раціональне ставлення функціонує у формі установок, що виявляються в детермінованій минулим досвідом готовності діяти у той чи інший спосіб [1, с. 90–91; 8, с. 125–126].

Тобто процес засвоєння регулятивного досвіду супроводжується послідовними досягненнями студента в аспектах засвоєння знань про суспільні регулятиви, переживання почуттів (тимчасового емоційного ставлення, що робить ці явища бажаними або небажаними), формування переконань (стійкого емоційно-раціонального ставлення до будь-якого знання як до істинного або неістинного, що призводить до усвідомлених, цілеспрямованих дій) та вироблення умінь (способів застосування знань на практиці) [1, с. 90–91; 5, с. 76–77]. У результаті формується система особистісних установок, яка забезпечує відносну стабільність, стійкість і водночас гнучкість особистісної поведінки в різноманітних життєвих умовах.

Когнітивний аспект установки (когнітивна готовність до регуляції спілкування) виступає як результат пізнання та когнітивної оцінки суспільних регулятивів і забезпечує емоційно-раціональну основу для регуляції спілкування за ознакою усвідомлення її необхідності, тобто прийняття у формі переконань. Важливо підкреслити, що переконанням належить роль рушійних сил просоціальної, отже, відповідної суспільним регулятивам поведінки, бо, за словами В. Кукушина, вони є «тим комплексом, який сприяє орієнтації в різноманітних ситуаціях людських відносин і спонукає до самовизначення у складних соціальних умовах» [5, с. 76].

Водночас у регуляції поведінкових актів беруть участь афективні механізми, з допомогою яких відбувається переживання цих актів, умов, в яких вони відбуваються, наслідків, до яких вони

призводять, та вироблення емоційного ставлення до цих феноменів. На особливу значущість афективної сторони регулятивного процесу вказують О. Донченко, Т. Титаренко. За їхніми словами, емоційні переживання мають здатність трансформувати знання у спонування, наповнювати «систему змістово-смыслових зв'язків у структурі особистості спонукальним енергетичним потенціалом» [2, с. 44].

Центральну ланку такого механізму, як доводить О. Лук, становить бажання. У ньому опредметнюються почуття, що виникають унаслідок переживання життєдіяльності та в результаті обробки інформації за критеріями позитивного-негативного. Завдяки бажанню діяти певним чином відбувається усвідомлення мети в думці та її реалізація в дії [6, с. 34].

Таким чином, бажання забезпечують вибір найбільш емоційно привабливих регулятивів поведінки, надають поведінці особистості векторної спрямованості і визначають цим емоційну готовність діяти відповідно до бажаного.

На найвищому рівні регуляції спонуванням до конкретної поведінки стає воля — особливий афективний стан, що виявляється в єдності емоційного ставлення, довільного вибору мотивів та усвідомлення мети й сенсу вольової дії [3, с. 49; 8, с. 148] і призводить до мобілізації внутрішніх ресурсів людини й виникнення усвідомлених цілеспрямованих намірів стосовно активізації або гальмування певних дій, подолання зовнішніх і внутрішніх перешкод. Цей феномен є результатом когнітивного обґрунтування бажання стосовно регуляції поведінки, що дає змогу досліджувати його у площині сформованості вольової готовності до застосування зусиль з метою досягнення відповідності поведінки існуючим суспільним культурним регулятивним програмам.

Таким чином, особистісна регулятивна програма визначається системою установок, котрі зумовлюють певну якість готовності особистості до регуляції: від емоційної готовності (бажання) до когнітивної готовності (переконання), а через неї — до вольової готовності (наміру виявити певні вольові зусилля).

За означеними показниками ми провели дослідження, учасниками якого були студенти вищих навчальних закладів гуманітарних напрямів підготовки.

За результатами проведеного опитування було з'ясовано, що переважна частина студентів обізнана з правилами поведінки у вищому навчальному закладі (87%), з моральними нормами й цінностями спілкування з людьми (76%), приписами етикету (73%). Інші (відповідно 13%; 24%; 27%) мають певні уявлення про згадані регулятиви, однак їхні уявлення є фрагментарними, уривчастими і не можуть бути достатньою інформаційною основою для формування регулятивної програми. Водночас ми констатували слабку поінформованість молодих людей стосовно правових аспектів регуляції відносин як у вищому навчальному закладі, так і в майбутньому професійно-трудовому середовищі.

З метою з'ясування актуальних для студентів регулятивів було досліджено показники когнітивної, емоційної та вольової готовності до регуляції поведінки. В основу вимірів було покладено вербальні самозвіти студентів щодо прийняття або неприйняття існуючих моральних, правових норм та етикетних приписів. Наявність переконань у необхідності регуляції вважалась ознакою когнітивної готовності, а задекларовані бажання відповідно регулювати свою поведінку свідчили про емоційну готовність.

Для вивчення цих показників було застосовано опитувальник, в якому пропонувались два варіанти відповідей. Відповіді за першим варіантом давали можливість визначити наявність переконань студентів стосовно регуляції поведінки (див. табл. 1), за другим — виявити присутність бажань щодо цього (див. табл. 2).

Таблиця 1 — Дані щодо емоційно-раціонального ставлення (переконаності) студентів до проблеми регуляції поведінки та до чинних регулятивів

Зміст питань	Варіанти відповідей, %		
	Переконаний у необхідності	Не визначився	Не переконаний у необхідності
Як Ви ставитеся до необхідності регулювати свою поведінку?	63,6	32,8	3,6
Як Ви ставитеся до необхідності вдосконалювати свою поведінку в плані регуляції?	21,2	37,2	41,6
Як Ви ставитеся до необхідності дотримання моральних норм?	84,5	15,5	—
Як Ви ставитеся до необхідності дотримання законів, статутних правил?	24,9	40,9	34,2
Як Ви ставитеся до етикетних приписів?	22,1	41,9	36,0
Середній результат	43,26	33,66	23,08

Проте не всі студенти були переконані у доцільності інституційних і конвенційних норм. Так, 34,2% із них вважали зайвим керуватись законами, 36,0% — етикетними приписами; не визначилися зі своїм ставленням відповідно 40,9 і 41,9% опитуваних. Необхідність такої регуляції визнавали лише відповідно 24,9 і 22,1% студентів.

Проблематичним було й те, що 41,6% студентів не сформували переконань стосовно необхідності вдосконалення регуляції своєї поведінки, а 37,2% ще не визначилися з усіма аспектами досліджуваного питання. При цьому 42,9% опитуваних висловлювали сумніви з приводу оптимальності існуючого рівня регуляції, а 57,1% — наголошували на вибірковості регуляції стосунків з людьми.

Рівні сформованості когнітивної готовності до регуляції спілкування визначалися залежно від якості ставлення до потреби у регуляції та дотримання регулятивів за такими умовно прийнятими орієнтирами: високий рівень — у разі твердої переконаності; середній рівень — за умови виявлення деяких сумнівів; низький рівень — у разі переважної відсутності переконань. Відповідно кількісні показники рівнів когнітивної готовності студентів регуляції поведінки становили: високий рівень — 43,26%; середній рівень — 33,66%; низький рівень — 23,08%.

Дещо інші дані були отримані у процесі вивчення афективного аспекту регуляції (див. табл. 2).

Таблиця 2 — Дані щодо емоційного ставлення студентів до проблеми регуляції поведінки та до чинних регулятивів

Зміст питань	Варіанти відповідей, %			
	Маю бажання	Не маю бажання	Байдуже	Хотів би, але без зусиль
Як Ви ставитеся до необхідності регулювати свою поведінку?	36,7	12,9	10,1	40,3
Як Ви ставитеся до необхідності вдосконалювати свою поведінку в плані регуляції?	17,0	12,9	26,9	43,2
Як Ви ставитеся до необхідності дотримання моральних норм?	50,0	—	20,4	29,6
Як Ви ставитеся до необхідності дотримання законів, статутних правил?	15,9	17,0	23,1	44,0
Як Ви ставитеся до етикетних приписів?	11,9	20,1	47,9	20,1
Середній результат	26,30	12,58	25,68	35,44

Результати опитування засвідчили, що 77% студентів мали бажання регулювати свою поведінку, а 60,2% — хотіли б удосконалити цей процес. Однак більшість із них не бажали докладати до цього зусиль (відповідно 40,3 і 43,2%). Як негативний, варто визнати той факт, що окремі студенти (12,9%) не підтвердили бажання регулювати свою поведінку або поліпшити її якість, а 26,9% з них не визначилися зі своїм ставленням щодо цього.

Емоційне ставлення до регулятивів спілкування виявилось неоднозначним: позитивно до правових норм ставилися лише 15,9% опитуваних, 44,0% студентів визнали їх необхідними, але не завжди бажаними, а 17,0% молодих людей мали упередження щодо них. Не визначилися у своєму ставленні до моральних норм 20,4% опитуваних, до правових нормативів — 23,1% респондентів. Упередженість щодо етикету задекларували 20,1% респондентів, позитивне ставлення до нього — 11,9% студентів. Інші (68%) не визначилися або не бажали докладати зусиль до підпорядкування свого спілкування етикетним приписам.

Отже, емоційна готовність студентів до регуляції поведінки більшою мірою сформувалась як позитивне ставлення до моральних регулятивів. Проте бажання докладати зусилля для забезпечення відповідної регуляції чи її поліпшення було переважно відсутнє.

Підставою для віднесення опитуваних до групи з певним рівнем сформованості цього показника були такі умовно прийняті орієнтири: високого рівня — за наявністю однозначно задекларованого бажання регулювати своє спілкування з урахуванням регулятивів; середнього рівня — у разі виявленого бажання регулювати своє спілкування без зайвих зусиль; низького рівня — у разі відсутності бажання або байдужості до зазначеного питання. Відповідно було визначено, що кількісний склад студентів за ознакою сформованості емоційної готовності до регуляції поведінки становив: 26,30% — студенти з високим рівнем сформованості показника; 35,44% — студенти з середнім рівнем сформованості показника; 38,26% — студенти з низьким рівнем сформованості показника.

З метою вивчення рівнів сформованості вольової готовності студентів до регуляції поведінки було розроблено опитувальник, який складався із запитань-характеристик ситуацій проблемного змісту щодо застосування вольових зусиль в аспектах: отримання знань про регуляцію поведінки; дотримання регулятивів у поведінці; пізнання інших людей та самопізнання з метою регуляції поведінки; утримання від неадекватних дій.

Відповіді студентів засвідчили високий рівень вольової готовності до регуляції спілкування (у 9,1% студентів, середній — у 28,86% осіб, низький рівень — у більшій частині студентів (62,04%).

Таким чином, результати проведеного дослідження дали змогу констатувати перевагу високого та середнього рівнів когнітивної готовності до регуляції поведінки (див. табл. 3).

Таблиця 3 — Кількісні показники рівнів сформованості регулятивного компонента поведінки студентів

Зміст показника	Рівень сформованості, %		
	високий	середній	низький
Когнітивна готовність	43,26	33,66	23,08
Емоційна готовність	26,30	38,26	35,44
Вольова готовність	9,10	28,86	62,04
Середній результат	26,22	33,60	40,28

Проте емоційна та вольова готовність до регуляції визначалися більшою мірою середніми або низькими показниками. Цим підтверджувалась недостатня відповідність індивідуальних регулятивних програм соціально прийнятним регулятивам. Найбільш актуальними для студентів виявилися моральні норми. Водночас вони задекларували байдужість або навіть нігілізм щодо правових та етикетних норм. Своє ставлення молоді люди пояснювали тим, що в сучасних умовах ці норми втрачають сенс переважно внаслідок їх ігнорування з боку багатьох представників нашого суспільства.

Розв'язання означеної проблеми бачиться у сприянні досягненню студентами ціннісного виміру поведінки, формуванні системи ціннісних орієнтацій, що надають сенсу просоціальної регуляції поведінки, спрямовують інтереси і потреби людини на певну ієрархію цінностей і дають змогу диференціювати й оцінювати явища за критеріями належного, добродісного, справедливого, прекрасного [4, с. 155], свідомо узгоджувати свою поведінку з ними. У зв'язку з цим бачиться перспективними дослідження ціннісно-сміслового аспекту поведінки особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. / Н.П. Волкова. — К.: Видавничий центр «Академія», 2003. — С. 89–343.
2. Донченко Е.А. Личность: конфликт, гармония / Е.А. Донченко, Т.М. Титаренко. — 2-е изд., доп. — К.: Политиздат Украины, 1989. — 175 с.
3. Иванников В.А. К сущности волевого поведения / В.А. Иванников // Психологический журнал. — 1988. — № 3. — С. 113–123.
4. Козаков В.А. Психология діяльності та навчальний менеджмент: Підручник / В.А. Козаков : у 2-х ч. — Ч. I. Психология суб'єкта діяльності. — К.: КНЕУ, 2000. — 243 с.
5. Кукушин В.С. Теория и методика воспитательной работы : учеб. пособие / В.С. Кукушин. — Ростов н/Д.: Изд. центр «Март», 2002. — 320 с.
6. Лук А.Н. Эмоции и личность / А.Н. Лук. — М.: Знание, 1982. — 176 с.
7. Парыгин Б.Д. Основы социально-психологической теории / Б.Д. Парыгин. — М.: Мысль, 1971. — 348 с.
8. Цигульська Т.Ф. Загальна та прикладна психологія. Курс лекцій : навч. посіб. / Т.Ф. Цигульська. — К.: Наук. думка, 2000. — 190 с.

<i>Клавдія Джеджер</i> Актуальні регулятиви поведінки студентів у вищих навчальних закладах.....	269
<i>Оксана Грищук</i> Організаційно-методичні аспекти психологічного тренінгу як засобу усунення особистісних перешкод і бар'єрів психофізичного апарату у вчителів.....	273
<i>Наталія Дідик</i> Розвиток професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів.....	278
<i>Олександра Дмишко</i> Психологічні основи формування професійного «я-образу» у студентів.....	283

Розділ XVIII ПСИХОЛОГІЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

<i>Олена Горецька</i> Психологічні особливості ставлення батьків до дітей з особливими потребами.....	289
<i>Ірина Грицюк</i> Особливості розвитку дитини з дитячим церебральним паралічем.....	295
<i>Наталія Жил'як</i> Смислові завдання моторних дій як засіб реабілітації осіб з психомоторними порушеннями.....	299

Розділ XIX ПЕДАГОГІКА

<i>Ірина Глазкова</i> Подолання бар'єрів навчальної діяльності студентів внз як педагогічна проблема.....	304
<i>Ганна Печерська</i> Структура та психологічні механізми розвитку професійних ціннісних орієнтацій учителів.....	310
<i>Світлана Гусаківська</i> Мотивація у фаховій підготовці майбутніх вихователів дошкільного навчального закладу.....	316
<i>Наталія Булатевич</i> Чинники адаптації дитини до дитячого дошкільного закладу.....	321

ОСВІТА РЕГІОНУ

▶ ПОЛІТОЛОГІЯ
▶ ПСИХОЛОГІЯ
▶ КОМУНІКАЦІЇ

№ 2

2013